

III. évfolyam 1. szám 2014. február

DIASZPÓRA

ÖRMÉNY MAGAZIN

kultúra

világ

programok

99 év az emlékév előtt

Egyetlen létezéselmélet szerint sem lehet megválasztanunk, hogy miként mikor és hová születünk meg, vagy újjá. A többi már inkább rajtunk múlik, bár formál minket keményen a világ, s a kölcsönhatás többirányú. Ezen töprengenek most, éppen 99 esztendővel azután, hogy folyton folyvást fellobbanó-lecsengő pogromok után intézményesített pusztítás vette kezdetét Törökországban, melynek célkeresztjébe sok millió keresztény került. Örmények, görögök és más nációk is. E gyilkos kivéreztetés az első világháború leple alatt a huszadik század legelső pokla volt. A török gyilkoló

gépezet hatékonyságát mi sem bizonyítja jobban, mint a közel kétmilliónyi áldozat s a még több földönfutóvá tett túlélő, akik családjuktól megfosztottan, megárvultan kerültek elképesztően messze szülőföldjüktől. Mint az én örmény nagyapám, akit pont úgy hívtak, mint engem, s aki több évtizeddel és sok ezer kilométerrel arrébb bagdadi bútorüzemének irodájában rogyott össze, végleg megfáradva az élettől. Dolgos és szorgalmas, kőkemény ember volt, ezt csak az elbeszélésekből tudom. De dolgosnak és szorgalmasnak lenni komoly terhelés a szívnek. Abban az életben, amit ő végigcsinált minden év triplán számít. Ezért sem ismerhettem meg. Halála után négy esztendővel láttam meg a napvilágot, de apróságként még

totyogtam abban a bagdadi házban, ahol ő is lakott, miután újból és újból tovább kellett állnia a világ különböző helyeiről, mert hol háborúk kergették el, hol egy elveszett családtagra lelt s végül Bagdad lett az ő utolsó otthona. Hogy a család génjeibe beégett-e a bolyongás kényszere, nem tudom, de apám otthonra már Budapesten talált... Ezen töprengék most 99 esztendővel azután, hogy nagyapám szüleire egy törökországi szurdokban lángoló olajat öntöttek.

Ma 2014-et írunk. Jó lenne hinni benne, hogy a világ egy fokkal jobb lett, s tanult a múlt század borzalmaiból. Idén a holokauszt emlékéve zajlik Magyarországon. Szomorú és fogadkozó, tévében, újságban, neten szembejövő emlékezések közepette szúr szíven az érzés: adósok vagyunk. Az örmény genocídium vihara Budapestig, Caracasig, Párizsig és Los Angelesig sodorta túlélőit, de milliós halottjáról, anyákról, férjükről, lányaikról és fiaikról és az ő emlékükről a világ ma képes lehet megfeledezni. Azok, akik elkövettek a bűnöket, már nem élnek, de a bűn volt olyan borzalmas és hitvány, hogy mai leszármazottaik sem mernek vele szembenézni. Könnyebb tagadni és bagatellizálni, óvatoskodni, számháborúzni és áltörténelmi tudálékoskodás mögé bújni.

Ezen töprengék 99 esztendővel azután, hogy... és ezen töprengék kilenc évvel azután, hogy Budapesten baltával megöltek egy örmény embert... és ezen töprengék alig egy évvel azután, hogy gyilkosát szabadon engedték és azeri törökök hősként ünnepeleik. 2015-ben lesz száz éve, hogy az örmény genocídium elkezdődött... Véget érni akkor fog, mikor mindenütt, Magyarországon is elismertté válik hivatalosan is, hogy ami megtörtént, az megtörtént és nem furcsa balesetek és szerencsétlen véletlenek világháborús láncolata volt. Nem kell megmagyarázni, és csontig elemezni, hogy megérdemelték-e a pusztulást az ártatlanok, csak elsimerni és fejet hajtani emléküek előtt. Ez a weboldal ezen emlékezet egyik felülete is lesz. 2015 pedig az Örmény Genocídium Emlékeve Magyarországon is.

Diramerján Artin

Kilencvenéves a sanzon királya: Aznavour

Idén kilencven éve, hogy május 22-én egy párizsi klinikán fel-sírt egy aprócska fiúgyermek. A rendkívül vékonyka jövevény sírásából senki nem gondolta, hogy a francia sanzon későbbi legnagyobb királya próbálgatja először hangját.

Család és gyermekkor

Az örmény népirtás poklából megmenekült Aznavourian család görögországi kitérőt követően Párizsban talált végleges új otthonra. A megpróbáltatások és hányattatások ellenére a család megőrizte hitét, derűjét és vidámságát. Szükség is volt erre, hiszen egy nagy családdal a háta mögött

emigránsnak lenni Franciaországban ezekben az időkben nem volt könnyű helyzet. A kis Charles édesapja, ahogy egy kis pénzhez jutott, önállósította magát, s mint ahogy annyian mások, egy kis párizsi utcácskában vendéglőt nyitott. Orosz vagy annak mondott ételeket kínáltak. Apja rajongott a

magyar muzsikáért, a csárdásért és Budapestről tizenegy tagú cigányzenekart hivatott. 1930-ig az üzlet csődbe meneteléig minden este

magyar zene csendült fel a Kaukázus étteremben, melyet főként bohém művészek és vékony pénztárcájú diákok látogattak.

Charles Aznavour ötesztendő volt, amikor apja lehúzta a rólót. A család ezután jó ideig adósságoztól terhelt, egyik napról a másikra tengődött. Nővérének, Aidának és neki ezekben a nehéz hónapokban a mozi jelentett mindent. Főként azok az olcsó kis párizsi mozik, amelyek a Quartier Latinben mű-

ködtek, s melyekben Mary Pickford, Chaplin és Douglas Fairbank voltak a sztárok. Ekkor rezdült meg benne először, hogy vonzza a színpad és a színészi pályá.

Az első szerep

Párizsban akkoriban az örmények rendszeresen összejártak. Ezek az összejövetelek társadalmi eseményszámba menő találkozások voltak, melyeken a kis Charles is fellépett. Ezután már csak egy ugrás volt a hivatásos pálya, mely hamarosan gyermekszínészként folytatódott. A Theatre de Petit fiúkat és lányokat hallgatott meg. Aznavour önéletrajzában így mesél róla: „Anyámmal együtt mentünk el. Itt már rengeteg gyerek várakozott a szüleivel, ugyancsak meghallgatásra. Mi, anyámmal szerényen meghúzódtunk egy sarokban. Egy orosz táncot adtam elő. Humble, az igazgató csak ennyit mondott ridegen: Hagyja itt a címét, majd értesítem!” Aznavour akkor még úgy érezte, hogy a barátságtalan fogadtatás egyenlő az elutasítással, ám néhány nap múlva váratlanul értesítést kaptak, hogy Charles felvételt nyert a híres l'École du Spectacle-ba. Egyik alkalommal egy kínálkozó szerepre éppen Charles került előtérbe. Egy rendező azt kérdezte tőle:

- Te mit tudsz?
- Charles izgatottan válaszolt. – Orosz táncot! – ám a rendezőt, ez

nem csigázta fel és már éppen lépett volna tovább. – Tudok felnőtteket is utánozni! – hadarta izgatottan Charles! – A rendező erre visszafordult és most már sokkal figyelmesebben vizsgálta a jelöltet. – Tudnál például egy négert is utánozni? – Charles nagy vakmerően rávágta az igent, s lényegében ez juttatta első szerepéhez, Erich Kästner Emil és a detektívek színpadi változatában.

Az első dal

A mindent meghatározó első élmény egy fonográffal volt kapcsolatos. 1937-ben egy ilyen szerkezeten hallotta először énekelni Maurice Chevaliert. Ettől kezdve nem tudott szabadulni a gondolatától: ilyen művész akar lenni. Ám a történelem ismét közbeszólt. Kitért a második világháború. A német megszállás sötét napjai alatt Charles Aznavour csokoládét és parfümöt árult a fekete piacon. Így tudta eltartani családját, majd rövid időre egy kis vidéki társulathoz szegő-

dött, ahol teljesen más szerepkörben mutatkozott be. A zongorista megbetegedése miatt az igazgató arra kérte, helyettesítse ő a zenészt, ám Aznavour ezt képtelenségnek tartotta, hiszen még csak félkézzel tudott játszani. Az igazgató ennek ellenére a színpadra tuzskolta, az előadás pedig kisebb döccenőkkel, de botrány nélkül lement, megmentve ezzel a bevételt. Másnap délelőtt Aznavour a botránymentes sikertől kissé vérszemet kapott és azzal állított be az igazgatóhoz, hogy rendezzék gázsiját. Percek múlva az utcán találta magát. Charles felszállt tehát a vonatra és visszatért Párizsba a családjához. Ezzel újra előkerültek a hétköznapi gondok. Egy ideig apjával tartott, aki utcai árusként dolgozott, de Aida segítségével hamarosan a fiatal artisták és színészek klubjában összebarátkozik Pierre Roche-sal, akivel nyomban közös tervet kovácsoltak. Előadói tanfolyamot szerveztek, melyeknek ők voltak a tanárai. Hirtelen sok-sok hallgatójuk lett. Egyik alkalommal a konferanszié tévedésből együtt konferálta fel őket. Mit tehetek: mindketten egyszerre léptek színpadra és a rögtönzésnek fergetes sikere lett. Ez a váratlan és véletlen fordulat segítette Aznavourt a végső cél az énekes-színészi pálya felé. Élete első jelentős keresete négyszáz frank volt, s ekkor már egyre erősebben érezte, hogy

az ő igazi területe a francia sanzon lesz. Lázasan kezdett kutatni olyan dalok után, amelyek hangulatilag jól kifejezik azoknak a hónapoknak a légkörét, a háborús időszak nehézségeit és megpróbáltatásait. Amikor már hosszú ideje nem talált elképzeléseinek megfelelő mondanivalójú dalt, ingerülten csattant fel: „Hát olyan boszorkányság egy jó sanzont írni?” Ezzel jól felbosszantotta a kiadó tulajdonosát: „Ha annyira könnyűnek találja, Fiatalember, akkor miért nem ír maga?!” Aznavourt még napokkal később sem hagyta nyugodni a gondolat: igaz is, miért nem írok?! Aztán zongorához ült és váratlanul különös

dolog történt: megszületett az első Aznavour-sanzon. Az elsőt pedig újabbak és újabbak követték.

Aznavour és törött nagybögő

A dalok már csak arra vártak, hogy valahol nagyközönség előtt is elénekelje őket, de arra senki sem számított, hogy az énekléshez egy nagybögőn keresztül vezet az út. 1944-ben Párizs felszabadult, az egész város örömmámorban úszott, Charles pedig találkozott a szerelemmel. Barátjára, Roche-ra előbb mosolygott rá a szerencse karrier szempontjából. A Casino de Saint Raphaelle-ben szerzett zongorista állást. De mi lesz Aznavourral? „Te fogsz játszani a nagybögőn!” – döntötte el. Aznavour kétségbeesetten tiltakozott, hiszen ehhez a zeneszerszámhoz végképp nem volt semmi köze, de végül mégiscsak megtanult két hét alatt négy slágert, ami persze meglehetősen kevésnek bizonyult egy egész estés műsor betöltéséhez. Amikor a főnökség felelősségre vonta őket: miért mindig ugyanazokat játsza, Roche nemes egyszerűséggel válaszolt: ezt kívánja a közönség. Charles számára ez a munka nem sok örömet jelentett, meg is unta, bele is fáradt. Könyörgött barátjának, hogy valami módon tüntesse el a hangszert. Roche belement a játékba és egyik este, mikor Aznavour megérkezett, azzal fogadta, hogy a nagybögő el-

törött. Charles színlelt felháborodással rontott be a tulajdonoshoz, aki kénytelen volt belemenni, hogy Aznavour ezentúl kizárólag énekesként működjék közre.

Piaf

Élete legnagyobb és legszerencsésebb fordulatát végül is Piaffal való találkozás hozta meg. Aznavour mindig nagy tisztelettel és szeretettel beszélt róla, de azt sem hallgatta el, hogy barátságuk igen kemény összecsapások közepette született meg és számára nem titokoltan nagyon nehéz nyolc esztendő volt, amelyet az énekesnő árnyékában töltött. Piaf csak hosszasan, távolságtartó ismerkedést követően ajánlotta fel, hogy kísérje el Aznavour és Roche a következő turnéra, de Aznavour példátlan szemtelenséggel és naiv őszinteséggel tette fel a kérdést: „Mennyi lesz a gázsink?” – Edith Piafot elöntötte a méreg, – Más örülne, ha Edith Piaf műsorában szerepelne, egész Párizs élete nagy szerencsésének tartaná, te meg azt mered kérdezni, hogy mennyi a gázsik?! – Végül mégis megegyeztek, és két nap múlva reggel a Gare du Nord-on találkoztak... volna, ha Pierre Roche aznap el nem laszik, így Aznavour-ék már csak a távolodó szerelvénynek integethettek. Kétségbeesetten rohantak a tudakozóba megérdeklődni, hogy mikor indul a kö-

vetkező vonat. Végül egy másik járással és taxival tették meg az utat, így még ha percekkel korábban is, de megelőzték Piafék érkezését.

Piaf kezdetben megalázóan kevés szerepet adott Aznavour-nak. Ezen a turnén például még csak a konferálásig jutott. Később Amerikában sem várta őket kolbászból kirakott kerítés: „Rengeteg viszontagságon mentünk keresztül, alig volt pénzünk, ki sem látszottunk a nyomorból.” Állandóan Piaf nyomában volt, de úgy érezte, az énekesnő semmibe veszi őt. 1950-ben megszületett a Gyűlölöm a vasárnapot című dala, melyről el sem tudta volna képzelni, hogy más énekelje, mint Piaf, de ő egyetlen mozdulattal félreseperte a partitúrát. Kevésbé érdekelte a szövegíró és zeneszerző Aznavour. Charles ekkor bosszúból egy másik énekest keresett, aki sikerre tudja vinni a dalt. Juliette Greco személyében hamarosan meg is találta ezt az előadóművészt.

Szakítások

Mikor Párizsba visszaérkezett, tudomásul kellett vennie, hogy feleségével, Michellinnel való kapcsolata megromlott. Válás lett a vége. Második felesége, Ulla, egy csendes, halk svéd lány volt és mindenki azt hitte, hogy ebben a kapcsolatban Charles alkotóereje és fantáziája megfakult, szegényebb lett. De az

Ulla mellett eltöltött idők alatt is születtek nagyszerű Aznavour-dalok. Ezekben a sanzonokban megénekelte életét, szerelmeit, reményeit, ambícióit, noha Ulláról egy sort sem írt, akit hamarosan Evelyn Pleseis követett, akivel hét évet élt együtt. Majd egy repülőgépen összesetalálkozott Estelle Blainnel, a gyönyörű szőke filmsztárral és egymásba szerettek. Később Aznavour rezignáltan beszél kapcsolatairól: A nők szerettek, megcsaltak, imádtak és elhagytak. Megajándékoztak futó boldogsággal, de valahogy én is ugyanazt adtam nekik. Sajnos felcseréltem az őszinte érzelmeket a futó kalandokért. Tévedtem és magamat is megtévesztettem. A szerelmi szakításoknál talán mélyebb és őszintébb válságot jelentett, amikor barátjával, Pierre Rochsal kellett elválniuk. Roche döntött úgy, hogy Charles-nak most már a maga útját kell járnia, mert előtte még igen nagy lehetőségek vannak. Első önálló turnéja kis híján az

AZAVON

életébe került. Egy autóbaleset után két évet kellett kihagynia, de lassan megszülettek az új számok: Jöjj, búcsút mondok neked, Ásítani és aludni. Ez utóbbit Gilbert Bécaud repítette a világsikerig.

Film

Aznavour 1957-ben lépte át a filmstúdió kapuját, és azóta számtalan francia, olasz és angol filmben játszott főszerepet. A kor legnagyobb rendezőivel dolgozhatott, nagy bravúrral és elsőrendű színészi eszközökkel formálta meg szerepeit, de ő írja a filmek egy részének betétdalait és zenéit is. Ezek a művek az éter hullámhosszán keresztül a mai napig állndó részei életünknek.

Egy riporter kérdésére a következőket válaszolta: „Nem volt különös fizikai adottságom. Alacsony, vézna, szemüveges, jelentéktelen fiúcska voltam, nem rendelkeztem rendkívüli hanggal. Megtanultam a

legkisebb dolognak is önfeledten örülni és pontosan tudom, hogy fedezet nélkül nem lehet igazi sikert elérni, legfeljebb ideig-óráig.” Aznavour számára ez a pálya nem a pénzkeresés egyik forrása, hanem maga az élet minden örömével, hitével, szenvedélyességével. „Ez a pálya olyan, mint egy vallás.”

1973 tavaszán súlyos síbalesetet szenvedett, melynek következtében hónapokig távol kellett maradnia a nyilvános szereplésektől. Nyár elején azonban már ott volt Cannes-ban, ahol átvehette az európai dal Oscar díjának számító legrangosabb elismerést.

Aznavour mai nap is Franciaország legnagyobb ikonja, s noha idén tölti be kilencvenedik életévét, jelenleg is aktív, de nemcsak énekesként és színészként. Az ENSZ jószolgálati nagyköveteként kulturális és jótékonyági küldetéseken vesz részt szerte a világon az örmény diaszpórában, s az anyaországban is.

Tíz éve történt a baltás gyilkosság

Gurgen Margarjan 2004. január 11-én Budapestre indult, ahol a Nato Békepartnerség programjának keretei között egy három hónapos angol nyelvtanfolyamon vett részt. Február 19-én hajnali öt órakor az egyik tanfolyamtársa, az azeri Ramil Safarov hadnagy alvás közben egy baltával agyonverte.

Margarjan magyar szobatársa, Kuti Balázs emlékszik, hogy azon az estén, február 18-án teát ivott és korán lefeküdt, mivel lázas volt, miközben Margarjan a tanulmányaival foglalkozott. Fél tíz körül Margarjan átment egy örmény barátjához, Hajk Makucsjanhoz, aki egy másik szobában lakott.

Kuti nem emlékszik arra, hogy Margarjan mikor tért vissza, de hajnalban valaki felgyújtotta a lámpát. Azt hitte, Gurgen az, de amikor dulakodó zajokat hallott, odanézett, és meglátta Safarovot Margarjan ágya mellett állni egy baltával a kezében:

„Akkor már megértettem, hogy valami borzasztó történt, minden csupa vér volt. Ordítani kezdtem az azerire, hogy azonnal hagyja abba. Azt mondta, hogy velem semmi baja nincs és nem fog bán-

tani, megszúrta Gurgent még néhányszor, majd elment. Az arcán olyan elégedettség volt, mint amikor valaki befejezi egy feladatát.”

A boncolási jegyzőkönyv megállapította, hogy Safarov 16 ütést mért Margarjan arcára, szinte teljesen levágta a fejét. A rendőrség egy korábbi tájékoztatójában az is szerepelt, hogy az örmény áldozatot többször mellkason szúrták. Miután végzett Margarjannal, Safarov elindult, hogy a másik örmény hallgatót, Makuchjant is megölje, de az ő ajtaját zárva találta. Ez idő alatt Margarjan magyar szobatársa kirohant a szobából és hívta a rendőrséget, akik hamarosan meg is érkeztek és elfogták a gyilkost. Kihallgatása során elismerte, hogy megölte Margarjant. Egy rendőr szerint a gyilkosságot különös, „szokatlan kegyetlenséggel” hajtották végre, és hozzátette: „a késszúrásokon kívül gyakorlatilag az áldozat fejét is levágták.”

Tárgyalás és ítélet

A tárgyaláson Safarov ügyvédei azt próbálták bizonyítani, hogy vérencük elmeállapota labilis,

poszttraumatikus stressz észlelhető nála. Ez később kiderült, alaptalan, hiszen Safarov sosem vett részt hadi cselekményben. Azzal érveltek, hogy a karabahi háború idején pszichológiai traumák érték, és hogy családja öröme ny atrocitások célpontja volt Dzsabrail térségében. Ez azonban nem egyezett Safarov egyik korábbi nyilatkozatával, amely szerint ő 1992 és 1996 között Bakuban és Törökországban tanult. Egy azeri, tehát függetlennek korántsem tekinthető orvos által elvégzett elmeszakértői vizsgálat szerint a vádlott „nem teljesen egészséges”. Egy másik orvosi szakvélemény szerint azonban Safarov a gyilkosság elkövetésekor teljesen beszámítható volt, és a bíró végül ezt a szakvéleményt fogadta el. Egy azeri orvos Safarovval folytatott beszélgetései alapján elmondta, hogy az váltotta ki belőle ezt a reakciót, hogy Margarjan megalázta Azerbajdzsán zászlaját a NATO-tanfolyam résztvevői szemelátára. A védelemnek azonban nem volt tanúja, aki megalapozta volna ezt a kijelentést.

2006. április 16-án a bíróság Safarovot életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte, szabadulási kérelmet leghamarabb 2036-ban terjeszthetett volna elő. Vaskuti András bíró indoklásában kiemelte a bűncselekmény elkövetésének előre megfontolt szándékát, a kü-

lönös kegyetlenséget, valamint azt, hogy Safarov egyáltalán nem mutatott megbánást a gyilkosság miatt. 2007. február 22-én a fellebbviteli bíróság helybenhagyta az elsőfokú ítéletet.

A kiadatás

2012 augusztusának végén azonban Magyarország kormánya úgy döntött, hogy Safarovot kiadja Azerbajdzsánnak, hogy büntetése hátralevő részét ott töltsse le. Bár a kormány – saját állítása szerint – biztosítékot kapott az azeri kormánytól, hogy a kiszabott büntetés végrehajtását folytatni fogják Bakuban, Ilham Aliyev elnök Safarov megérkezése pillanatában kegyelemben részesítette a foglyot, és azonnali szabadlábba helyezését rendelte el. Az igazság azonban az, hogy a magyar kormány valójában semmiféle írásos biztosítékot nem kapott arra, hogy Safarov leüli büntetését. Safarovot azóta őrnaggyá léptették elő, megházasodott, elmaradt fizetését is kiutalták és az Azerbajdzsán kormány egy öröklakást is biztosított részére.

A többi néma csend

A kiadatást nemzetközi felháborodás és értetlenkedés fogadta. Örményország megszakította diplomáciai kapcsolatait Magyarországgal. Noha a magyar kormány jegyzékben tiltakozott, azeri részről az

érdemleges válasz nélkül maradt. Magyar oldalról sem történt számonkérés, semmilyen további felsőbb, nemzetközi jogi fórum felé nem terelték az ügyet. Az Országos Örmény Önkormányzat megkereséseire és nyílt leveleire hivatalos válaszok nem érkeztek, ellenben megszorodtak az azeri diplomáciai kirendeltség által támogatott provokációk, melyek az örmény kisebbséghez tartozó magyar állampolgárokat, vagy azok

által szervezett rendezvényeket célozzák.

Idén lesz tíz éve, hogy Gurgen Margarjan emlékére minden év februárjában koszorút helyeznek el a helyi örménység képviselői a Duna-parti örmény kőkeresztnél. Lassan két éve, a kiadatás óta ez a ceremónia még szomorúbb, hiszen a gyilkos köztünk járhat. Ez, s hőssé magasztosításának ténye bátorítás azoknak, akik Safarov követőinek érzik magukat.

Átöleltük Gurgen családját

Örmény Kulturális Központ, február harmadik szerdája. A kicsiny, Semmelweis utcai kiállítóteremben alig tucatnyian emlékeztünk Gurgen Margarjanra, a tíz éve meggyilkolt fiatal katonatisztra, akire álmában csapott le baltával Ramil Safarov, az azeri hadsereg hadnagya. Itt

tartunk most. A gyilkos azóta szabadlábon él Azerbajdzsánban, hősként ünnepelték, őrnaggyá léptették elő, s a kiadatását követő nemzetközi felháborodás is elcsitult már. A múlt heti megemlékezés kevés résztvevője közül Deák Gáborral, tanár-újságíró-könyvkiadóval beszélgettünk. Ő magyarországi civil szervezetek képviselőjeként negyedmagával járt Jerevánban a kiadatást követő időszakban.

Diaszpóra21: Mi motiválta Önöket, hogy útra keljenek Jerevánba, azután, hogy Örményország megszakította a diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal?

Deák Gábor: Amikor a kiadatással a magyar politika elkövette egyik legnagyobb nemzetközi hibáját, civil társadalmat építő emberként azonnal késztetést éreztem arra, hogy valami nagyon látvá-

nyos gesztust tegyünk, méghozzá elég gyorsan, még mielőtt az egész ügy feledésbe merül. Azt gondoltam, ami történt, minden jóérezsű embert megbotránkoztat és még inkább méltatlan a magyarországi örmény közösséggel szemben. Annak tükrében különösen, hogy hány évszázada közös a sorsa az egy hazában élő magyarságnak és a legalább annyira magyar, itt élő örményeknek. Korábban is jártam már Örményországban, így a döntés hamar megszületett, mennünk kell. A diplomáciai kapcsolatok hiánya nem okozott problémát, de a logisztika, az utazás szervezése és finanszírozása azért okozott fejtörést. Noha sokkal több jelentkező lett volna, hiszen számos civil szervezet képviselője jelezte, hogy szívesen jönnének, végül is Iványi Gábor, Ungváry Rudolf és a kiváló történész, Sz. Bíró Zoltán tartott velem. Az utazás előkészületeinél az emberi kapcsolatok különösen fontosak voltak. Korábbi utazásaim során megismertem az örmény külügyminisztériumban egy nagyon kedves hölgyet, aki jelenleg fősztályvezetőként dolgozik. Őt kerestem meg egy e-maillal, amiben arról érdeklődtem, hogyan fogadnának egy civil delegációt Magyarországról. Nagyon pozitív visszajelzést kaptunk és bátorítottak minket az utazásra.

Diaszpóra21: Mi várta a civil delegációt Jerevánban?

Deák Gábor: Fogadtatás. Ott tartozkodásunk minden programját a kormányzat szervezte meg. Tartottak velünk egy professzionálisan lebonyolított nemzetközi sajtótájékoztatót, ahonnan egy hírügynökség egyszemélyes stábjába a világ összes diaszpórájába szétsugározta a tudósítását, így Párizstól Kaliforniáig minden örmény értesült utazásunkról. Egy incidens zavarta csak meg a rendezvényt. Egyszer csak bejött egy idős bácsi, aki oroszul szitkozódott, de őt sem dobták ki. Miután kiadta a dühét, elment saját elhatározásból. A szervezők nem győztek bocsánatot kérni, de én nem éreztem, hogy baj történt volna. Ez maga az élet. A sajtótájékoztatón kívül még több televízió stúdiójában is vendégül láttak minket, de a legmegindítóbb a koszorúzás volt Gurgen Margarjan sírjánál. Ezt a hadügyminisztérium intézte és noha szervezett program volt,

mégis minden spontánnak tűnt. Itt találkoztunk a családdal is, akik Budapestre küldték gyermeküket tanulni, de haza már koporsóban érkezett vissza. Átöleltük őket.

Diaszpóra21: Engedje meg, hogy a saját véleményét kérdezzem arról, Ön szerint helyreállhat a diplomáciai kapcsolat Magyarország és Örményország között?

Deák Gábor: Tiszta szívemből remélem, bár a jelenlegi politikai viszonyok mellett erre nem sok esélyt látok. Az mindenestre érthetetlen, hogy Magyarország egyik történelmi kisebbsége az örmény, Örményországnak ennek ellenére mégsem volt soha nagykövetsége Budapesten.

Diaszpóra21: Jövő évben lesz az örmény genocídium 100. évfordulója. Az Országos Örmény Önkormányzat hivatalosan is az Örmény

Genocídium Emlékévének nyilvánította 2015-öt. Ön szerint van létjogosultsága annak, hogy a száz éve történt népirtás államilag is elismert történelmi tényné váljon?

Deák Gábor: Az örmény genocídium egyértelmű történelmi tény, amit eddig is több tucat ország elismert világszerte. Szomorú, hogy Magyarországon a politikai érdekek szintjére helyezik ezt a kérdést. Talán hasznos lenne a 100. évforduló kapcsán a Magyar Tudományos Akadémiának egy konferenciát szerveznie, melynek az lenne a célja, hogy minél többekkel megismertesse a történelmi tényeket. A magam részéről minden segítséget felajánlom akár zsidó civil szervezetek bevonásával is, hogy az Örmény Genocídium Emlékévé beöltse méltó küldetését.

REJTÉLYES MAGYAR STÁB KÉSZÍT AZERI PROPAGANDAFILMET?

Az azeri propagandagépezet dezinformációs központja, úgy tűnik még mindig Magyarországot tekinteli elsődleges célpontjának, s ehhez partnerekre is talál. Legalábbis azt hihetnénk abból a hírből, amit hivatalos hírügynökségük adott ki a napokban. Ezek szerint egy magyar újságírócsoport (inkább forgatócsoport) azért utazik Azerbajdzsánba, hogy a karabahi konfliktus kapcsán az örmény felet lejárató dokumentumfilmet készítsenek. Azeri kezdeményezésre már korábban is történetek kísérletek az örmények elítélésére. Korábban például egy parlamenti felszólalás keretén belül a jobbikos Gyöngyössi Márton azt próbálta elérni, hogy a magyar parlament minősítse népirtásnak az 1992-es hodzsali eseményeket és nevezze meg agresszorként az örmény hadsereget. Később ugyan nemzetközi tényfeltáró újságírók tevékenysége folytán napvilágra került, hogy a sok halálos áldozatot követelő incidens azért következhetett be, mert az azeri hadsereg felsőbb utasításra saját civil lakosságát terelte le a védett korridorról egyenesen a frontvonal ágyútűzébe, ám ez a jobbikos képviselőt

nem zavarta. Az azeri propaganda azóta is úgy tálalja a történeteket, mintha az örmény hadsereg pusztán kegyetlenségből vette volna tűz alá a civileket. Ezt a hazugságot leplezte le a dokumentumfilmet készítő nemzetközi forgatócsoport, melynek azeri operatőrét ezután letartóztatták, jelenleg is azerbajdzsáni börtönben raboskodik számos újságíróval egyetemben, rendezőjét pedig évekkal később egy moszkvai szállodában gyilkolták meg ismeretlenek. Több mint húsz évvel a történetek után ezért is érthetetlen, miért kell egy magyar stábnak a tényhamisító azeri propagandagépezet keze alá dolgoznia. Ha egyáltalán igaz az Azernews jelentése. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége egyébként nem tud magyar újságírók azerbajdzsáni tevékenységéről, de mint elmondták, önmagában nem az a baj, ha egy forgatócsoport diktatúrák által irányított országokban dolgozik, hanem az, ha etikailag kifogásolható módon tálalják a témát. Egyetértünk, s ennek szellemében ezúton keresnénk az ismeretlen stáb szerkesztőjét.

Szumgait

Az 1988-ban Szumgait városában kibontakozó események voltak a Szovjetunió utolsó éveinek talán legjelentősebb eseményei. Magát a konfliktust feltehetően a szovjet titkosszolgálat robbantotta ki az etnikailag sokszínű és fontos iparvárosban, Szumgaitban, mely összecsapás a hegyi-karabahi örmény–azerbajdzsáni konfliktus katalizátorává vált. Mihail Gorbacsov és döntéshozatali csapata kiemelkedően fontos szerepet játszott az örmény–azerbajdzsáni ellentét kiélezésében, s egyben hozzájárult a szovjet rendszer válságának leleplezéséhez.

A khankendi/sztyepanakerti eseményeket igyekeztek elhallgatni. Úgy tájékoztatták az azerbajdzsáni embereket, hogy nem történt semmi, tehát letagadták a khankendi/sztyepanakerti történéseket. Miután a tömeg rádöbbsent, hogy az információkat elhallgatták, ezek kezdtek menetelni Hegyi-Karabah felé. A hatóságok megközelítőleg ezerfős rendőrségi egységet mozgósítottak a zavargások lecsillapítására, de végül összecsapás bontakozott ki a hegyi-karabahi Askeránban az azeri tömeg, a falusi örmények és az azerbajdzsáni rendőrök között. Az összecsapásban két azerbajdzsáni veszítette életét (egy azerit eltalált egy kődarab, a mási-

kat pedig egy azerbajdzsáni rendőr ölte meg), s a sebesültek számát illetően nincsenek adatok.¹ Az azerbajdzsáni rádióban Kutasev helyettes főügyész bejelentette, hogy Agdam² város körzetében két lakos gyilkosság áldozatául esett. A folyamatos összecsapások híre és az azerbajdzsánok deportálása Örményország területéről, mind hozzájárultak az örményellenes szumgaiti pogromhoz.

Február 26-án Szumgaitban úrrá lett a nyugtalanság. Aktivisták revansot akartak venni az örményeken az Askeránban meghalt azeriekért. Az elkövetkező három napban, tehát február 27-e és 29-e között a városban általánossá váltak az egyre agresszívabb zavargások, fosztogatások, s végül 32 ember³ veszítette életét (26 örmény és 6 azerbajdzsáni).⁴ A pogrom következtében örmények

nagy tömege vált földönfutóvá, s 300 ezer Azerbajdzsánban élő örmény kényszerült lakhelyének elhagyására. Az illetékes állami szervek nem avatkoztak be, a szovjet hadsereg csupán a harmadik napon érkezett a városba.

Figyelemreméltó a szovjetek inaktivitása az ügyben, ugyanis a tény, hogy a szovjet hadsereg a vitatott területen tartózkodott, nem változtatott semmin, mert mozdulatlanul állt és figyelte a pogromot. Nem avatkozott be, mivel nem volt beavatkozási parancsa. Nolyain⁵ számára tisztán kirajzolódik, hogy a szumgaiti események rendezője, kivitelezője és irányítója a központi kormányzat volt.⁶ A szovjeteknek nem csak hogy nem sikerült megelőzniük a kibontakozó vérfürdőt, hanem szándékosan törekedtek arra, hogy a konfliktust kiélezzék a két fél között, mind örmény, mind pedig azerbajdzsáni részről. Tették mindezt a teljes mértékben irányításuk alatt tartott média manipulálásával. A túlzó és gyakran elferdí-

tett híreket, nyilatkozatokat gyorsan elterjesztették mindkét nemzet lakossága között. A szumgaiti pogrom kirobbantásában pedig a szovjet börtönökből a városba telepített bűnözőknek is nagy szerepük volt. Azzal a céllal telepítette őket Szumgaitba a szovjet vezetés, hogy indítsák el a pogromot, gondoskodjanak annak életbe lépéséről. Ezzel is magyarázható a szovjet katonai alakulatok kezdeti távolmaradása a szumgaiti vérengzéstől. Kaufman⁷ rejtelmes, titokzatos eseményként írja le a szumgaiti történéseket. A szovjet vezetés azzal magyarázta be nem avatkozását, hogy a két nép közötti ősi, elnyomott etnikai gyűlölet került erőszakos tettek formájában a felszínre, s ezen elhúzódó etnikai konfliktus egy olyan gépezetet indított el a városban, melyet még a Szovjetunió sem tudott volna megállítani.⁸ Nolyain szerint tisztán látszik, hogy az egyetlen ok, amiért a szovjet milícia tétlen volt az, hogy utasítást kaptak, hogy ne lépjenek közbe.

Nikolai Demidov belügyminiszter-helyettes beismerte, hogy a pogrom idején Szumgaitban tartózkodott. Ez igen furcsává teszi a dolgokat. Tehát a milícia a „paralízis” miatt nem avatkozott be, vagy más konkrét célok végett? Érdekes az is, hogy a média csupán február 28-áról írt, miközben tudjuk, hogy a konfrontáció több napig is eltar- tott. Még érdekesebb, hogy február

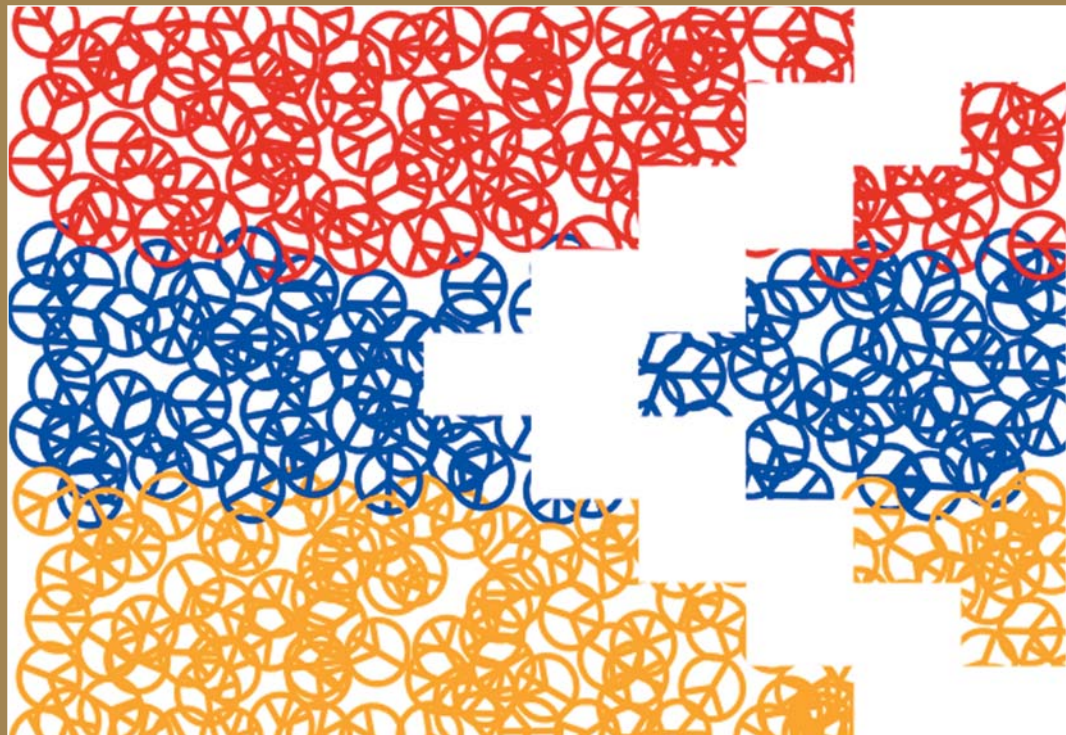

25-én, tehát egy nappal a szumgaiti erőszakos események kitörése előtt, a szovjet légierő néhány gépe Jereván fölött repült, így nagy valószínűséggel tudomásuk volt a kialakulóban lévő eseményekről. Ez szintén felveti a kérdést, hogy a szovjet erők miért nem avatkoztak be időben? Moszkva célja a terület destabilizálása volt, melyet a két közösség egymás ellen uszításával igyekezett elérni, mely által mindkét fél kormánya meggyengült volna, így Moszkva helyreállíthatta volna befolyását a terület felett. A szumgaiti események azonban egy olyan szörnyű gépezetet indítottak el, melyek kezdtek kicsúszni Moszkva kezéből. A szovjet fegyveres erők csupán két nap eltelte után avatkoztak be (tankok, páncélozott járművek), ami a város örmény lakosságának azonnali deportálását jelentette. Maga az esemény nagy visszhangot keltett Nyugaton, s Gorbacsovot bírálták, amiért későn avatkozott be és en-

gedte, hogy a szumgaiti tüntetés mézslálásba forduljon át. A szumgaiti eseményeket követően az etnikai konfliktus megállíthatatlanul terjedt. Az örmények számára Szumgait olyan volt, mint egy emlékeztető az első világháborús mézslálásra.

A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

- 1 Svante E. Cornell (1999): The Nagorno-Karabakh Conflict. 16.o. Forrás: is.muni.cz/el/1423/jaro2011/MVZ208/um/23128917/Cornell_The_Nagorno-Karabakh_Conflict.pdf
- 2 Egy város Azerbajdzsán délnyugati részén.
- 3 Egyes örmény írárok 53 halálos áldozatról számolnak be. Forrás: Diaszpóra21. Örmény Magazin. I. /1. 2012. február. 10.o.
- 4 Megjegyzendő, hogy az örmény források legalább tízre teszik az örmény halálos áldozatok számát, de a legtöbb nem örmény forrásban ez az adat 6 fő.
- 5 Igor Nolyain (1884): Moscow's initiation of the Azeri-Armenian conflict. Central Asian Survey. 13(4). 541-543.o.
- 6 Vicken Cheterian (2008): War and peace in the Caucasus: ethnic conflict and the new geopolitics. Columbia University Press. New York. 103.o.
- 7 Stuart J. Kaufman (1998): Ethnic Fears and Ethnic War in Karabagh. University of Kentucky. 14-20.o. Forrás: csis.org/files/media/csis/pubs/ruseur_wp_008.pdf
- 8 Svante E. Cornell (1999): The Nagorno-Karabakh Conflict. 17.o. Forrás: is.muni.cz/el/1423/jaro2011/MVZ208/um/23128917/Cornell_The_Nagorno-Karabakh_Conflict.pdf

FELHÍVÁS

Az Országos Örmény Önkormányzat ezúton keresi a kapcsolatfelvétel lehetőségét azzal a magyar forgatócsoporttal, mely az Azernews hírei szerint Azerbajdzsánban készít dokumentumfilmet a karabahi konfliktus háttereiről. A kapcsolatfelvétel célja, hogy segítséget nyújtsunk egy

elfogulatlan, a valóságot tényszerűen feltáró alkotás elkészültéhez, dokumentumok rendelkezésére bocsátásával és örmény karabahi forgatási helyszínek szervezésével. Kérjük a film alkotóit, vegyék fel a kapcsolatot az Örmény Kulturális Központtal: info@kentron.hu

Köszönettel:
Országos Örmény Önkormányzat

Felelős kiadó:

Örmény Kultúráért Alapítvány

Felelős szerkesztő: Diramerján Artin

E-mail: diaspora21@gmail.hu • facebook.com/diaspora21

Szerkesztőségi tagok:

Akopján Nikogosz; nikogosz@vnet.hu

Avanesian Alex; info@ararat.hu

Balabian Hary, Dr. Serkisian Szeván

A Diaspora21 megjelenik kéthavonta

A Diaspora21 médiapartnere a www.armenians.hu.